

Дозволимо собі також висловити кілька зауважень до змісту видання. По-перше, в окремих завданнях з лексикології (добирання синонімів і антонімів) наведені слова для довідок. Варто, однак, на нашу думку, спонукати студентів до самостійної праці з відповідними словниками, за допомогою яких вони могли б з'ясувати також переносне значення поданих слів. По-друге, засвоєння фразеологізмів, як вважаємо, не слід обмежувати лише ознайомленням з їх значенням. Варто було би додати вправи, спрямовані на використання цих висловів на рівні речення або тексту.

Однак передусім слід підкреслити, що посібник покликаний зміцнити українознавчу підготовку іноземних студентів, глибше ознайомити їх з українською літературою, спонукати до зацікавлення історією української культури. Дбаючи про належне засвоєння іноземними студентами техніки читання із розумінням змісту, а також правильного наголошення, автор видання прагне виховати в них потребу в самостійному ознайомленні з українською літературою.

Посібник надасть значну допомогу викладачеві в його роботі зі студентами, що вивчають українську мову як іноземну, слугуючи за взірць чіткого формулювання й доцільного використання мовних завдань різного типу. Іноземним студентам українських вищих навчальних закладів, особливо філологічних спеціальностей, посібник може служити допомогою у поглибленому вивченні української мови.

Anna Ursulenko

Małgorzata Borek, *Uczucia i emocje w rosyjskich i polskich metaforach. Aspekt lingwistyczny*, Katowice 2012, ss. 271.

We współczesnym świecie pełnym kontrastów i sprzeczności wyrażanie emocji traktowane jest często jako przejaw bezsilności, słabości i nieumiejętności radzenia sobie z trudnościami. Z drugiej jednak strony każdy człowiek pragnie okazywania mu uczuć, traktowania go w sposób szczególny, wyjątkowy, niepowtarzalny. Uczucia i emocje odgrywają więc bardzo ważną rolę w życiu każdej jednostki. Można powiedzieć, że uczucia sterują naszym życiem. Emocje regulują nasze relacje z innymi ludźmi: radość i przywiązanie są podstawą współpracy, smutek zazwyczaj pociąga za sobą wycofanie się z interakcji społecznej lub próbę znalezienia pomocy u innych członków społeczeństwa, gniew powoduje powstawanie napięć i sytuacji konfliktowych, natomiast owocami lęku są ostrożność i podporządkowanie. W związku z tym niezwykle ciekawe i ważne dla prawidłowego przebiegu komunikacji międzyludzkiej, z punktu widzenia wielu dziedzin, wydaje się prowadzenie badań nad wszelkimi sposobami okazywania ludzkich uczuć i emocji. Takiego zadania podjęła się Małgorzata Borek w swojej książce, która jest próbą lingwistycznej analizy rosyjskich i polskich metafor wyrażających podstawowe uczucia i emocje.

Materiał badawczy Autorka ograniczyła do środków, które obrazują uczucia krótkotrwałe tzw. uczucia-afekty, nie zajmowała się uczuciami trwałymi, takimi jak miłość czy nienawiść, podkreśliła jednak, że granica między nimi często jest trudna do określenia. Spośród emocji negatywnych wybrała do opisu strach, smutek i gniew, a z pozytywnych — radość, szczęście i nadzieję. Zdecydowanie większą uwagę Badaczka zwróciła na emocje negatywne, tłumacząc swe postępowanie tym, że są one bardziej zróżnicowane treściowo, mają dla człowieka większą wartość informacyjną, przez co wywierają większy wpływ na zmianę jego zachowania. Analizowane przez Małgorzatę Borek przykłady pochodzą z rosyjskich i polskich utworów literackich, z przekładów literatury pięknej na język rosyjski i polski oraz z rosyjskich i polskich czasopism. Ze względu na strukturę Autorka wyodrębniła trzy rodzaje konstrukcji metaforycznych: 1) konstrukcje, w których nazwa subiekta ma

formę mianownika i pełni funkcję tradycyjnego podmiotu; 2) konstrukcje, w których funkcję podmiotu pełni nazwa uczucia; 3) konstrukcje kauzatywne, w których wyeksponowany zostaje kauzator w formie mianownika.

Cennym walorem książki jest to, że łączy ona tradycyjny opis semantyczno-składniowy z propozycjami coraz dynamiczniej rozwijającego się w ostatnim czasie językoznawstwa kognitywnego, traktującego język jako integralną część ludzkiego pojmowania i ukazywania otaczającego nas świata. Autorka stara się pokazać współzależność wyrażen językowych z doznaniem wzrokowymi i słuchowymi oraz motoryką.

Monografia Małgorzaty Borek składa się z sześciu rozdziałów. Pierwszy z nich *Z badań nad metaforą* ma charakter teoretyczny i zawiera zarówno tradycyjne, jak i nowsze definicje oraz koncepcje metafory, poczynawszy od Arystotelesa po poglądy J. Pelca, M.R. Mayenowej, M. Głowińskiego, A. Okopień-Sławińskiej, G. Lakoffa i M. Johnsona, K. Stępnika, N. Arutiunowej i innych. Przegląd dotychczasowych badań nad metaforą Autorka kończy następującą podsumowaniem: „metafora jest narzędziem myśli, przy pomocy którego udaje się człowiekowi dosięgnąć najbardziej oddalonych zakątków jego pola conceptualnego”.

Kolejne cztery rozdziały: *Metafory wyrażające strach; Metafory wyrażające smutek; Metafory wyrażające gniew; Metafory wyrażające radość, szczęście, nadzieję*, są poświęcone analizie konkretnych metafor w języku rosyjskim i polskim. Wszystkie rozdziały zostały napisane według jednego schematu polegającego na wskazaniu podobieństw i różnic w domenach źródłowych opisywanych metafor z jednoczesnym uwzględnieniem ich osobliwości strukturalnych.

W rozdziale drugim Autorka prezentuje bogaty zasób przykładów metafor wyrażających strach. Po ich analizie dochodzi do wniosku, że cechą wspólną obu języków jest obecność metafor, w których uczucie strachu przedstawione jest przede wszystkim jako: nieprzyjaciel, z którym subiekt walczy; przedmiot, który przeskadza; osoba, której trzeba spojrzeć w oczy; żywność w postaci substancji stałej lub płynnej; niebezpieczne zwierzę; gad lub płaz, który pełza po ciele; przesładowca, który czyha, skrada się, gdy jest ciemno; substancja, która może wyciec albo przedmiot, który może się roztopić lub który można zamknąć w jakimś pomieszczeniu. Badaczka dostrzegła też różnice dzielące metafory w obu językach. W języku rosyjskim strach to także: tkanina; substancja powlekająca subiekt; hydra; roślina. Natomiast w języku polskim strach to: ptak, który potrafi zagnieździć się w subieckiej; istota, która dopada i zżera subiekt; ostry przedmiot, który przebija powłokę; istota z zimnymi rękami. Autorka zauważyła, że w języku rosyjskim, w odróżnieniu od języka polskiego, leksemy: *страх, испуг, ужас, тревога, опасность* używane są także w liczbie mnogiej: *страхи, испуги, ужасы, тревоги, опасения*.

Rozdział trzeci monografii również poświęcony został emocjom negatywnym — smutkowi i czynnikowi nieodłącznie z nim związanemu, którym jest płacz. M. Borek zebrła ciekawy zestaw metafor przedstawiających różne odcienie i stopień natężenia tego uczucia: od łagodnego smutku aż po rozpacz i głęboką depresję. Po przeanalizowaniu materiału językowego Badaczka wyłoniła wspólne dla obu interesujących ją języków domeny źródłowe metafor wyrażających smutek. Należą do nich między innymi: nieprzyjaciel, z którym subiekt musi walczyć; ciężki przedmiot, który niszczy subiekt, rozgniatając go; przesładowca, przed którym subiekt musi uciekać; zabójca; zwierzę, które gryzie lub pożera człowieka; substancja, która ma smak gorzkiego; fala, która przepływa i zalewa subiekt; pustka; pojemnik, w który wpada subiekt, pogrąża się w nim; roślina, która rośnie w sercu i którą trudno jest wyrwać. Ciekawe jest spostrzeżenie dotyczące zależności barwa-emocje. Dla języków polskiego i rosyjskiego charakterystyczne jest łączenie negatywnych emocji z ciemnymi barwami: czarny, mroczny, fioletowy. „Pojemnikiem” na smutek są w obu językach serce i ludzka dusza.

W rozdziale czwartym zostało przeanalizowane ostatnie z omówionych negatywnych uczuć — gniew. W przeciwieństwie do strachu i smutku, które uważane są za stany obronne, gniew nazywany jest stanem agresywnym lub aktywno-negatywnym. Z materiału analizowanego przez M. Borek wynika, że ten stan emocjonalny zarówno w języku polskim, jak i rosyjskim reprezentowany jest przez znacznie szerszy wachlarz domen źródłowych w porównaniu ze strachem i smut-

kiem. Uczucie gniewu traktowane jest w nich między innymi jako: substancja wybuchowa, która wypełnia wnętrze subiektu; paląca i dusząca substancja, unosząca się w pojemniku, jakim jest człowiek; gaz, który unosi subiekt do góry. Artykulacja gniewu wykazuje w obu językach największe zróżnicowanie spośród omawianych uczuć negatywnych. Dla języka rosyjskiego Autorka wyodrębniła następujące domeny: ogień, który spopiela przeciwnika; fala, która pluszcze w subieckie i podchodzi mu do gardła; trąba powietrzna i pustylny wiatr; rozgniewany człowiek, w którym przepalił się bezpiecznik oraz ktoś, kto miota gromy i błyskawice. Natomiast w języku polskim konceptualizacja gniewu wygląda następująco: człowiek rozgniewany, to np.: wulkan, który może wybuchnąć; gniew to adrenalina, która wrze w żyłach; tłuszcz, który pryska z subiektu niczym z patelni pod wpływem wysokiej temperatury; granat, który skwierczy przed wybuchem; coś, co narasta, zagłuszając inne uczucia.

Znacznie skromniej Badaczka potraktowała uczucia pozytywne: radość, szczęście i nadzieję, poświęcając im wszystkim zaledwie jeden rozdział. Radość w obu językach usytuowana jest w sercu i duszy, a dodatkowo w języku polskim także w żyłach, krwiobiegu, piersiach i brzuchu. Radość to światło i blask; fala, która zalewa subiekt; roślina, która kiełkuje i rośnie; coś cennego, co jest czymś okupione. Język polski reprezentują też metafory, w których radość to coś, co rozsadza wnętrze subiektu oraz ciepło, które go spowija.

Szczęście utożsamiane jest z uczuciem radości o większym natężeniu i stanem, w którym zaspokojone zostały wszystkie potrzeby subiektu. Pojmowane jest ono w metaforach jako coś jasnego, świeżącego, ciepłego i podobnego do słońca. Szczęście to: coś, co rozpiera wnętrze odczuwających je; coś cennego, o co warto walczyć i zdobywać; istota, która rodzi się w subieckie; kruchy przedmiot, który może się rozbić lub rozlecieć. Szczęśliwy subiekt to ptak, który ma unoszące go skrzydła.

Ostanie analizowane uczucie — nadzieja — została określona jako „obawa, że będzie gorzej i pragnienie, by było lepiej”. Nadzieja to przede wszystkim przedmiot, który można komuś dać lub odebrać; substancja wzmacniająca i dodająca sił oraz coś, co jest kruche i łatwo może ulec zniszczeniu. Zwierciadłem uczuć i emocji człowieka są twarz, oczy i głos.

Książka Małgorzaty Borek jest w moim odczuciu interesującym obrazem różnorodnych ludzkich zachowań i udaną próbą wyodrębnienia, opisu oraz pewnego usystematyzowania (z płataniny różnych emocji kierujących zachowaniem każdego człowieka) wybranych przez Autorkę uczuć. Może to być ciekawy przyczynek do językowego obrazu ekspresji uczuć, charakterystycznej dla różnych kultur — tutaj polskiej i rosyjskiej.

Danuta Pytel-Pandey